

Sygn. akt V CSK 310/08

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 grudnia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Jan Górowski

w sprawie z powództwa A. P. i J. P.

przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń i Reasekuracji "X(...)" S.A. w W. -

Oddziałowi D. w W. i Kołu Łowieckiemu "J(...)" w M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 3 grudnia 2008 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji "X(...)" S.A. w

W. - Oddziału D. w W. od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 8 kwietnia 2008 r., sygn. akt

I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację pozwanego Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji "X(...)" SA w W. oraz co do kosztów procesu zasądzonych od tego pozwanego i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 28 grudnia 2007 r. Sąd Okręgowy w W. zasądził od pozwanych Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji „X.(...)” S.A. w W. oraz Koła Łowieckiego „J.(...)” w M. na rzecz powodów A. P. i J. P. kwotę 230 147,40 zł, z zastrzeżeniem, że spełnienie świadczenia przez jednego z pozwanych zwalnia pozostałego z długu. Zasądził ponadto od pozwanego Koła Łowieckiego „J.(...)” w M. na rzecz powodów solidarnie kwotę 5 441,70 zł, oddalił powództwo w części pozostałej i orzekł o kosztach procesu.

Sąd ustalił, że powodowie prowadzą wspólnie swoje gospodarstwa rolne położone w gminie C., o łącznej powierzchni 182,01 ha, z wykorzystaniem na produkcję roślinną (uprawiają ziemniaki, kukurydzę, żyto i pszenżyto). W sąsiedztwie upraw położone są lasy należące do Nadleśnictwa M., dzierżawione przez Koło Myśliwskie „J.(...)” w M., w których ma ostoję zwierzyna łowna (dziki, sarny, jelenie i daniele). Koło Łowieckie „J.(...)” płaciło powodom odszkodowania, w ramach zawieranych ugód, za szkody wyrządzone w ich uprawach przez zwierzynę łowną przed 2000 rokiem. Na początku 2000 r. ubezpieczyło swoją odpowiedzialność cywilną na podstawie umowy zawartej z Towarzystwem Ubezpieczeń w Rolnictwie i Gospodarce Żywnościowej „A.(...)” S.A. w W.

W latach 2000 i 2001 zwierzyna łowna wyrządziła szkodę w uprawach powodów, wycenioną przez nich na kwotę 305 815 zł. Jeszcze przed procesem doszło do sądowego zabezpieczenia dowodów w sprawach I Co (...) i I Co (...) Sądu Rejonowego w T.; w obu sprawach biegły W. K. dokonał szacunku strat.

Sąd Okręgowy ustalił również, że Koło Łowieckie „J.(...)” nie złożyło konkretnej oferty wybudowania ogrodzenia między lasem a polami uprawnymi, nieprzyjętej przez powodów. Ustalił też, że uprawy powodów były prowadzone racjonalnie i przynosiły wyższe plony niż „średniogminne”. W opisaney sytuacji, mając na uwadze surową odpowiedzialność dzierżawcy (zarządcy) obwodu łowieckiego przewidzianą w art. 46 prawa łowieckiego, Sąd uznał za wykazaną odpowiedzialność odszkodowawczą pozwanego Koła Łowieckiego oraz pozwanego ubezpieczyciela w ramach ubezpieczenia OC.

Przy ustalaniu wysokości odszkodowania Sąd Okręgowy uwzględnił opinię mgr inż. J. D., wydaną na zlecenie powodów, oraz częściowo opinię biegłego dr inż. A. R.,

wyrażając pogląd, że w rozpoznawanej sprawie, z uwagi na datę orzekania (art. 316 § 1 k.p.c.), ma zastosowanie rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 lipca 2002 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (Dz. U. Nr 126, poz. 1081). Sąd ocenił również umowę ubezpieczenia OC zawartą przez pozwanych i stwierdził, że odpowiedzialność ubezpieczyciela ogranicza jedynie suma gwarancyjna oraz udział własny ubezpieczającego w szkodzie, określony na poziomie 10%. W zakresie „własnego udziału” odpowiedzialność ponosi tylko pozwane Koło Łowieckie.

Apelację od tego wyroku złożyli obaj pozwani; Koło Łowieckie „J.(...)” w części uwzględniającej powództwo ponad zasądzoną kwotę 147 358,50 zł, a Towarzystwo Ubezpieczeń i Reasekuracji „X.(...)”, które weszło do procesu w miejsce Towarzystwa Ubezpieczeń w Rolnictwie i Gospodarce Żywnościowej „A.(...)” na podstawie art. 192 pkt 3 k.p.c., w części uwzględniającej powództwo ponad zasądzoną od niego kwotę 133 317,30 zł.

Pozwani stali na stanowisku, że wysokość odszkodowania powinna zostać obliczona według zasad określonych w rozporządzeniu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 22 maja 1997 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad i trybu szacowania szkód oraz wypłaty odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (Dz.U. Nr 57, poz. 359), według wyliczeń zamieszczonych w opinii biegłego sądowego A. R.

Pozwany ubezpieczyciel twierdził ponadto, że kwota zasądzona od pozwanego Koła Łowieckiego „J.(...)” z tytułu udziału własnego w szkodzie powinna być wyższa (29 828,70 zł).

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 8 kwietnia 2008 r. oddalił obie apelacje i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd ten podzielił stanowisko pozwanych o niedziałaniu wstecznym rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 15 lipca 2002 r., ponieważ działanie takie nie zostało uruchomione z mocy wyraźnego przepisu prawa. Uznał jednak, że paragraf trzeci miarodajnego w tej sprawie rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 22 maja 1997 r. jest sprzeczny z art. 362 k.c. i art. 77 Konstytucji, gdyż narusza prawa strony do wyrównywania rzeczywiście poniesionej szkody. Zakwestionowany przepis określa bowiem sposób oszacowania szkody według średnich plonów poszczególnych upraw dla danej gminy, nie uwzględnia więc rzeczywistych plonów poszkodowanego rolnika. Powodowie – jak ustalono –

osiągali plony „ponadśredniogminne”, dlatego przy zastosowaniu § 3 cyt. rozporządzenia z 1997 r. nie uzyskali adekwatnej rekompensaty odszkodowawczej.

Sąd Apelacyjny wyraził pogląd, że sąd powszechny uprawniony jest z mocy art. 178 Konstytucji RP do badania konstytucyjności aktów prawnych niższego rzędu niż ustawa. Stwierdzając niekonstytucyjność wskazanego przepisu o randze podustawowej, mógł nie respektować przewidzianych w nim ograniczeń i zaaprobować przyznanie powodom przez Sąd I instancji pełnego odszkodowania.

Wyrok odwoławczy został zakwestionowany przez pozwanego ubezpieczyciela z powołaniem się na naruszenie art. 233 i 316 § 1 k.p.c. oraz art. 361 § 2 k.c. i przepisów rozrządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 22 maja 1997 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 357).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Apelacyjny zasadnie przyjął, iż „prawem właściwym” dla szkód wyrządzonych przez zwierzynę łowną w uprawach powodów w latach 2000/2001 jest Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 22 maja 1997 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad i trybu szacowania w uprawach i płodach rolnych (Dz. U. Nr 57, poz. 359). Zasadą jest bowiem niedziałanie wsteczne normy prawnej, chyba że działanie wsteczne wynika z jej brzmienia (art. 3 k.c. oraz art. XLIX przep. wpr. k.c.). Zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lipca 2004 r., II CK 421/03, niepubl.). Na tle zarzutów kasacyjnych podstawowym problemem jest zatem dopuszczalność stwierdzenia przez Sąd Apelacyjny niekonstytucyjności paragrafu trzeciego cyt. rozporządzenia z 22 maja 1997 r.

W judykaturze i piśmiennictwie wypowiedane są różne poglądy w przedmiocie dopuszczalności stosowania przez sądy przepisów konstytucyjnych w sposób bezpośredni. W orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych zdecydowanie przeważa pogląd, że sądy nie mogą same decydować o niekonstytucyjności ustaw, gdyż wyłączną kompetencję w tym zakresie ma Trybunał Konstytucyjny (art. 188 Konst.). Mając uzasadnione wątpliwości co do zgodności ustawy z Konstytucją, sąd – na podstawie art. 193 Konst. – ma obowiązek zwrócić się do Trybunału z odpowiednim pytaniem prawnym (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2002 r., V CNK 1456/00, niepubl., z dnia 7 listopada 2002 r., V CKN 1493/00, niepubl., z dnia 18 września 2002 r., III CKN 326/01, niepubl., z dnia 24 października 2003 r., III CK 36/02, niepubl., z dnia 24 czerwca 2004 r., III CK 536/02, niepubl., z dnia 26 marca 2004 r., IV

CK 188/03, niepubl., z dnia 16 kwietnia 2004 r., I CK 291/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 71....). Sąd Najwyższy w orzekającym składzie podziela ten pogląd.

W rozpoznawanej sprawie sytuacja jest o tyle inna, że za niekonstytucyjny został uznany przepis rozporządzenia (aktu nieustawowego). Rozporządzenie wykonawcze ma jednak swoje umocowanie w ustawie, dlatego Sąd Apelacyjny zobowiązany był w pierwszej kolejności ocenić, czy rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 2 maja 1997 r., w części dotyczącej paragrafu trzeciego, zostało wydane wbrew delegacji ustawowej lub z przekroczeniem umocowania ustawowego. Przewidziane w art. 87 Konstytucji źródła prawa zostały usystematyzowane w sposób hierarchiczny, co sprawia, że ewentualna sądowa kontestacja rozporządzenia powinna polegać przede wszystkim na kontroli spełnienia wymagań określonych w art. 92 Konst. Sąd może zatem stwierdzić, że rozporządzenie (określony jego fragment) jest sprzeczny z ustawą (por. art. 178 ust. 1 Konst. oraz uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2001 r., III CZP 22/01, OSNC 2001, nr 11, poz. 158).

Rozporządzenie z dnia 22 maja 1997 r. ma umocowanie w art. 49 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz. U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 ze zm.), przy czym zakres tego umocowania jest szeroki. Sąd Apelacyjny pominął w ogóle problem zgodności rozporządzenia wykonawczego z ustawą i nie jest to przedmiotem rozpoznania kasacyjnego. Należy natomiast stwierdzić, iż „wątpliwości konstytucyjne” tego Sądu nie znajdują uzasadnienia w treści art. 77 Konst. Rozpoznawana sprawa nie dotyczy bowiem odpowiedzialności władzy publicznej, nie wystąpiły też ograniczenia w możliwości dochodzenia przez powodów odszkodowania na drodze sądowej (ich sprawa jest rozpoznawana we wszystkich przewidzianych prawem instancjach).

Powołana przez Sąd Apelacyjny zasada pełnego odszkodowania (art. 361 § 2 k.c.) nie ma charakteru absolutnego. Już kodeks cywilny przewiduje wiele odstępstw od tej zasady (m. in. w art. 362, 390 § 1, 440, 788 § 1 k.c. ....). Ograniczenia odszkodowawcze są zamieszczone również w ustawach szczególnych. Należy uznać, że takie ograniczenia są zamieszczone w art. 49 prawa łowieckiego i są skonkretyzowane w rozporządzeniu wykonawczym z dnia 22 maja 1997 r. Przepisy odszkodowawcze przewidziane w prawie łowieckim, dotyczące szkód łowieckich (art. 46-50), mają charakter *lex specialis* wobec przepisów kodeksu cywilnego. Przyjmuje się m.in., że art. 431 k.c. nie ma zastosowania do zwierząt żyjących w stanie wolnym. W

konsekwencji zroszumiwała jest odmienne odpowiedzialność dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego za zwierzynę wolną, nie poddającą się bezpośredniej pieczy.

Zasada pełnego odszkodowania nie jest wyrażona w przepisach konstytucyjnych i w istocie Sąd Apelacyjny nie uprawdopodobnił niekonstytucyjności kwestionowanego przepisu. W konsekwencji upadł podstawowy argument przemawiający za oddaleniem apelacji pozwanego ubezpieczyciela. Zachodzi więc potrzeba ponownego rozpoznania jego apelacji. Z tych względów należało uchylić wyrok odwoławczy w części zaskarżonej i przekazać sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c.).